

ר' יהודה פריס

דין בן כרך שהלך לעיר

א. מקור הדין	ו. סיכום השיטות
ב. שיטת רש"י	ז. להלכה
ג. שיטת הר"ף	ח. האם אפשר להתחייב
ד. שיטת הרא"ש	בקריאת המגילה פעמיים?
ה. שיטת הרמב"ם	ט. השעה הקובעת מקום חיובו

א. מקור הדין

שנינו במשנה (מגילה יט, א):

בן עיר שהלך לכרך (מקום שקורין מגילה בטי"ו) ובן כרך שהלך לעיר (מקום שקורין ביי"ד), אם עתיד לחזור למקומו - קורא כמקומו, ואם לאו - קורא עמהן.

והנה, בפשטות היה אפשר לפרש דברי המשנה "אם עתיד לחזור למקומו", היינו אפילו אחר זמן. כלומר: כל שדעתו לחזור למקומו - ממשך הוא לנהוג כמנהג בני מקומו (היינו מקום שיצא משם), עד שיחליט בדעתו להעתיק מקום מגוריו באופן קבוע. ורק אז יחולו עליו מנהגי המקום שהלך לשם. ולמעשה, כך הוא הדין בשאר מנהגים המשתנים ממקום למקום, כפי שמתבאר בריש פרק ד דפסחים, ובר"ץ שם (יז, ב ברי"ף ד"ה רבה בר בר חנה וד"ה נמצאנו למדים בתורת המנהגות), ובשולחן ערוך (אורח חיים סימן תסח), עיין שם. אולם בגמרא (מגילה שם) מתפרשת המשנה באופן מצומצם יותר:

אמר רבא לא שנו אלא שעתיד לחזור בלילי י"ד, אבל אם אין עתיד לחזור בליל י"ד - קורא עמהן.

* מאמר זה נכתב לעיני הקדושים:

יהודה אריה ליב בן אהרן (מאירוביץ) הי"ד, שנרצח במחנה הריכוז ברגן בלזן ב-ט' ניסן תשי"ה; אלימלך בן אהרן (מאירוביץ) הי"ד, שנפטר ביום השחרור במחנה ברגן בלזן, ב-ג' אייר תשי"ה. תנצב"ה.

אמר רבא מנא אמינא לה? זכתיב (אסתר ט, יט) "על כן היהודים הפרזים היושבים בערי הפרזות". מכדי כתיב "היהודים הפרזים", למה לי למיכתב "היושבים בערי הפרזות"? הא קמ"ל דפרוז בן יומו נקרא פרוז. אשכחן פרוז, מוקף מנא לן? סברא הוא מדפרוז בן יומו קרוי פרוז, מוקף בן יומו קרוי מוקף.

נמצא, שיש כאן דין מיוחד בחובת קריאת מגילה, דכל שאדם שוהה במקום מסויים, אפילו שהייה זמנית בלבד, נכלל עם אנשי המקום, וחלים עליו מנהגי אותו מקום מיד. מבואר מדברי רבא, שמה שאמרו במשנה "אם עתיד לחזור למקומו קורא כמקומו" - זהו דווקא שיעתיד לחזור בלילי י"ד". כלומר: יום י"ד הוא היום הקובע את מקום חיובו (פירוש - דחייב לקרוא יחד עם בני המקום שנמצא עמהם ביום י"ד). ודבריו צריכים ביאור, שהרי במשנה מצאנו שני מקרים: א. בן עיר שהלך לכרך. ב. בן כרד שהלך לעיר. באיזה מקרה דיבר רבא?

למעשה, ניתן לפרש בשלושה אופנים את דבריו:

- א. רבא קאי רק על בן עיר שהלך לכרך (הרישא), ורק במקרה זה יום י"ד הוא היום הקובע.
- ב. רבא קאי רק על בן כרד שהלך לעיר (חסיפא).
- ג. רבא קאי אתרווייהו.

בשאלה זו נחלקו הראשונים. נבאר כאן דבריהם בקצרה; מתוך מטרה לבאר למעשה כיצד אדם נעשה פרוז או מוקף בן יומו.

ב. שיטת רש"י

מבואר בהדיא בפירוש רש"י (שם), שרבא (שאמר שיום י"ד הוא הקובע) דיבר רק על בן כרד שהלך לעיר (האפשרות השנייה שפירטנו); ואילו בן עיר שהלך לכרך - לגביו יום ט"ו הוא הקובע את מקום חיובו: וכך כתב:

"לא שנוי - דבן כרד שהלך לעיר ועתיד לחזור למקומו קורא בחמישה עשר (כבני מקומו) ולא בארבעה עשר (עם בני העיר).
 "אלא שעתיד לחזור בליל ארבעה עשר (לכרך)" - ... והוא הדין לבן עיר שהלך לכרך אם עתיד לחזור בלילי ט"ו (קורא כבני מקומו ולא בט"ו).

1. וכבר האריכו כמה פוסקים בדיון זה. עיין בקונטרס ימי הפורים בשו"ת הר צבי אורח חיים ב (סימן קיח-קיט), עיר הקודש והמקדש לרב טוקציינסקי (חלק ג עמוד שנו), ספר שערי יצחק (לרב יצחק פלקסה) וספר אגרת הפורים (השנית) לרב חנוך גרוסברג.

נמצא לפי פירושו, שאדם מתחייב בחובות הפורים, ונכלל עם בני המקום שנמצא שם כעת, רק בהיותו בפועל עמהם בזמן שהם מתחייבים. כלומר, דאזלינן בתר קריאה של המקום שנמצא בו האדם עתה. וכל שנמצא עמהם ביום שהם מתחייבים - מתחייב הוא עמהם. לכן, כדי להתחייב ביום י"ד (עם בני עיר) צריך אדם להיות ביום י"ד בעיר. וכדי להתחייב ביום ט"ו (עם בני כרך) צריך להיות ביום ט"ו בכרך. ומפני כך, **בן עיר שהלך לכרך**, רק אם יתעכב שם עד יום ט"ו - מתחייב עמהם בט"ו. **ובן כרך שהלך לעיר**, רק אם מתעכב שם עד יום י"ד - מתחייב עמהם, ואם אינו מתעכב - קורא כאנשי מקומו.

יש לעמוד על כמה נקודות חשובות בלשונו של רש"י:

א. השעה העיקרית והקובעת (בין בי"ד למי שהלך לעיר, ובין בט"ו למי שהלך לכרך) הינה **עמוד השחר**, שהוא עיקר זמן קריאת המגילה (מגן אברהם סימן תרפח ס"ק ז). לכן, כדי להתחייב בי"ד עם בני העיר צריך להיות שם בבוקר י"ד בעמוד השחר, ולא סגי בהיותו בעיר בליל י"ד בלבד. והוא הדין ביום ט"ו לכרך (דין זה נבאר עוד בהמשך). ולכן כתב רש"י (ד"ה אלא שעתיד, בדין בן כרך שהלך לעיר):

אם **קודם עמוד השחר** (בוקר י"ד) יצא מן העיר הוא דקתני שאינו צריך לקרות עמהן.

ב. הנמצא בעיר בליל י"ד, ועתיד לצאת משם (ולחזור לכרך) קודם עמוד השחר של יום י"ד (באופן שלא יתחייב ביום י"ד) - פטור מקריאת המגילה אף בליל י"ד, אף על פי שעדיין נמצא הוא בעיר בזמן קריאתה בלילה, כיון שהוא עתיד לצאת משם לפני עמוד השחר. וכך מבואר ברש"י (שם ד"ה אלא שעתיד) בדין בן כרך שהלך לעיר, שכתב, שאם עתיד לצאת קודם עמוד השחר של יום י"ד, "אינו צריך לקרות עמהן בלילי י"ד אף על פי שעודנו שם, הוֹאֵיל וביום לא יהיה שם". ונראה, שלמד כן מלשון רבא "אם עתיד לחזור". משמע, שאפילו שעדיין לא חזר - כבר נפטר (ועיין עוד בהערה 5).

ג. עוד מבואר בדברי רש"י, שבדין זה אין להתחשב במחשבותיו של אדם ובתוכניותיו, כי אם במקום הימצאו בפועל. לכן מי שהיה בדעתו לצאת מהעיר לפני בוקר י"ד (ומפני כך לא קרא מגילה בליל י"ד, כמו שכתבנו באות ב לעיל) ולבסוף נתעכב ונשאר בעיר עד בוקר י"ד, התחייב בעמוד השחר בקריאת מגילה ביום י"ד כשאר בני העיר, אף על פי שלא היה בדעתו כן מתחילה, שהרי סוף סוף נמצא במקום חיוב, ומתחייב עמהם (ולמפרע נמצא שגם בלילה היה חיוב). כן עולה מלשון רש"י (ד"ה אלא שעתיד) בדין בן כרך שהלך לעיר, שכתב שאם יוצא מהעיר קודם עמוד השחר של יום י"ד - "אינו צריך לקרות עמהן בלילי י"ד, אף על פי שעודנו שם, הוֹאֵיל וביום לא יהיה שם". משמע, שאילו נמלך או נאנס ונשאר שם עד בוקר י"ד - שפיר יתחייב עמהם, אף על פי שלא היה כן בדעתו תחילה. וכן משמע בדבריו, בדין בן עיר שהלך לכרך (שם ד"ה אבל אין עתיד), שכתב: "והוא

הדין לבן עיר שהלך לכרך, אם עתיד לחזור בלילי ט"ו (לעיר), **שלא יהא שם** ביום ט"ו, לא הוי מוקף ליומו וקורא בי"ד כחובת מקומו. משמע, שאם לבסוף שהה שם, כגון שנמלך או נאנס להישאר בכרך עד בוקר ט"ו, שפיר יתחייב ביום ט"ו עם בני הכרך.

ד. יש מקרה אחד, לפי דברי רש"י, שבו מתחייב אדם בקריאת מגילה, אף על פי שלא היה במקום החיוב כלל, והוא: בן עיר שהלך לכרך, ועתיד לצאת משם לפני בוקר ט"ו - דינו לקרוא בי"ד (בהיותו בכרך), אף על פי שלמעשה לא היה בבוקר י"ד בעיר. ואפילו לא היה בעיר ביום י"ד כלל, כגון שחזר לעירו רק בליל ט"ו, מכל מקום דינו לקרוא בי"ד. וכך מבואר בלשונו (ד"ה אבל אין): "הוא הדין לבן עיר שהלך לכרך **שלא יהא שם ביום ט"ו**... קורא בי"ד כחובת מקומו, ואף על פי שהוא בכרך". הרי שתלה חיובו ביום י"ד בכך שלא יהיה בכרך בבוקר ט"ו, ולא בהימצאו בפועל בעיר בבוקר י"ד. וצריך לומר, שמכיון שבא מעיר שחובת הקריאה שם היא ביום י"ד (וכן זמן קריאת רוב העולם) - יש עליו מתחילה חובת קריאה ביום י"ד, אלא אם כן יעקור בפועל חובה זו על ידי שהייה בכרך בט"ו. וכיון שדעתו של זה לחזור לעיר לפני ט"ו בבוקר, מעולם לא פקעה מינייה חובת קריאה בי"ד. וצריך עיון.²

ה. ויש לעיין עוד בלשון רש"י (ד"ה אבל אין), בדין בן עיר שהלך לכרך ובדעתו להישאר שם עד יום ט"ו, שכתב:

אבל אין עתיד לחזור (לעיר) בלילי ט"ו (אלא להתעכב בכרך עד בוקר ט"ו) - אין צריך לקרותה בי"ד, וממתין וקורא עמהן (בט"ו) (וכך היא לשון הר"ן ו, ב).

משמע, שאם לא המתין, אלא קם וחזר לעירו בליל ט"ו, יפסיד לגמרי חובת הקריאה, היות ולא היה ביום ט"ו במקום חיוב. לפיכך הדגיש רש"י **ש"ממתין וקורא**, והזהיר בכך, שלא יפטור אדם את עצמו לגמרי משני הימים ויפסיד חובת הקריאה לגמרי. מעתה, פירוש המשנה לפי רש"י כך הוא:

בן עיר שהלך לכרך. ועתיד לחזור לעיר קודם עמוד השחר של בוקר ט"ו - קורא כמקומו ביום י"ד (אפילו בהיותו בכרך). ואם אין דעתו לחזור לעיר, אלא להתעכב בכרך עד בוקר ט"ו, פטור מקריאה בי"ד, וממתין בכרך עד יום ט"ו, ונעשה מוקף בן יומו, וקורא עמהם בט"ו.

בן כרך שהלך לעיר ועתיד לחזור לכרך קודם עמוד השחר של בוקר י"ד - לא נעשה פרוז בן יומו, ופטור מקריאה בי"ד (גם בליל י"ד, אף שעדיין לא יצא מהעיר), וקורא ביום ט"ו

2. שהטעם שכתבתי שייך רק בבן עיר שהלך לכרך, ודעתו לחזור לפני בוקר ט"ו לעירו. אבל בן כרך, שבדעתו לצאת מהכרך ליל ט"ו ללכת לעיר (ולהישאר שם עד יום ט"ו), לא יועיל טעם זה לחייבו בי"ד.

כשיגיע לכרך. ואם אין דעתו לחזור לכרך, אלא להתעכב בעיר עד עמוד השחר של בוקר י"ד (או אפילו שלא היה בדעתו כן, אלא נאנס וכדומה והתעכב בעיר עד עמוד השחר של בוקר י"ד), נעשה פרוז בן יומו; וקורא עם בני העיר בי"ד.

והנה, מה שסובר השי"י, שדברי רבא (שיום י"ד קובע) נאמרו רק על בן כרך שהלך לעיר, ואילו בבן עיר שהלך לכרך יום ט"ו קובע - כן כתבו הרבה ראשונים אחרים, מהם: הר"ן בדעת הר"י"ף (ו, א), מגיד משנה וכסף משנה בדעת הרמב"ם (מגילה א, י), הריטב"א, המאירי, רז"ה ורמב"ן (בסוגיה במגילה שם).

זלפי פירוש זה, לכאורה תיתכן מציאות שאדם יתחייב בקריאת מגילה בפורים פעמיים³, ומאידך תיתכן מציאות שיפטור עצמו לגמרי מחובת קריאה⁴.

ג. שיטת הר"י"ף

כבר ביארנו בדעת רש"י (לעיל פרק ב אות ג), שאין מתחשבים במחשבתו של האדם, אלא מקום הימצאו בפועל בלבד הוא הקובע. ולכן, בן כרך שהלך לעיר, על דעת לחזור לכרך קודם בוקר י"ד (באופן שנפטר מקריאה ביום י"ד, וקורא כאנשי מקומו בכרך) - אם לבסוף נאנס או נמלך ונתעכב בעיר עד י"ד בבוקר, נעשה פרוז בן יומו וקורא בי"ד בבוקר כשאר אנשי העיר, אף שלא היה כן בדעתו תחילה (ואף שלא קרא בלילה).

אולם מעיון בדעת הר"י"ף נראה שסבר אחרת בעניין זה, ששינה מלשון הגמרא וכתב (ו, א בדפי הר"י"ף):

אמר רבא לא שנו אלא שעתיד לחזור בליל י"ד ונתעכב ולא חזר, אבל אם אינו עתיד לחזור בליל י"ד - קורא עמהם.

הסביר הר"ן (שם), דביסודו מפרש הר"י"ף דברי רבא כרש"י, דהיינו שמה שאמר רבא, דיום י"ד קובע, קאי רק על בן כרך שהלך לעיר, ואילו בן עיר שהלך לכרך - יום ט"ו הוא הקובע חיובו. אלא, שבשונה מרש"י, הר"י"ף סבירא ליה דאזלינן בתר מחשבתו של האדם

3. כגון בן כרך שהלך לעיר, והתחייב שם בי"ד, ובליל ט"ו שוב חזר לכרך והתחייב בטי"ו. או: בן עיר שהתחייב בביתו בי"ד, ובליל ט"ו הלך לכרך להתחייב בטי"ו. כן כתב בהדיא הר"ן (שם) בשם הירושלמי, דבכהאי גוונא מתחייב ככאן וכאן. ונבאר דין זה בהמשך, בפרק ח.

4. כגון בן עיר שהלך לכרך ולא קרא בי"ד, מפני שהיה בדעתו להישאר בכרך עד בוקר ט"ו, ולבסוף חזר לעיר בליל ט"ו, כמו שכתבנו לעיל. גם דין זה נזכר בירושלמי (פ"ב ה"ג): "בן כרך שעקר דירתו ליל ט"ו - נפטר כאן וכאן" (גירסת גליון השי"ס).

בליל י"ד, אם היה בדעתו לחזור אם לאו. כלומר: אין מקום הימצאו בפועל הגורם היחיד שקובע את חיובו, אלא גם מחשבתו מועילה לפוטרו ולחייבו. וזה לשון הר"ן:

הכי קאמר שאם (בן כרד שהלך לעיר) עתיד לחזור למקומו בליל י"ד קודם זמן השחרית - אינו צריך לקרות עמהם (ביום י"ד, אלא קורא בטי"ו עם בני הכרד), כיון שלא יתעכב כאן (בעיר) ביום י"ד. אי נמי אפילו נתעכב, כיון שנתעכב שלא מדעתו. וכן דעת הרב אלפסי ז"ל שכתב "ונתעכב ולא חזר". אבל אם אין עתיד לחזור בליל י"ד, כלומר שלא היה בדעתו לחזור למקומו באותו לילה אלא להתעכב כאן (בעיר) ביום י"ד ונתעכב - קורא עמהם ביום י"ד, שנעשה פרוז בן יומו... בבן עיר שהלך לכרד נמי אמרינן שאם היה דעתו בליל י"ד לחזור למקומו בליל ט"ו - לא יהא נעשה מוקף בן יומו (וקורא בי"ד בלבד אפילו שנתעכב בפועל).

נמצא, דבן כרד שהלך לעיר והיה בדעתו לחזור לכרד קודם בוקר י"ד, לא נעשה פרוז בן יומו, ופטור מלקרוא בליל י"ד וביומו (אלא קורא בטי"ו כבני הכרד), אפילו שבפועל נתעכב ונשאר בעיר עד בוקר י"ד, וזאת מכיון שמתחילה היה בדעתו שלא להתעכב בעיר (ולא כמו שכתבנו בדעת השי"י לעיל). וחזא הדין לבן עיר שהלך לכרד, שהיה בדעתו לחזור לעירו קודם ליל י"ד, לא נעשה מוקף בן יומו, ופטור מלקרוא בטי"ו (אלא קורא בי"ד כבני מקומו), אפילו שבפועל נתעכב בכרד עד בוקר ט"ו, מכיון שמתחילה היה בדעתו שלא להתעכב בכרד.⁵

מדיוק בלשון הר"ן משמע, דהא דמחשבה מועילה, היינו דווקא לפטור את עצמו מקריאה עם בני המקום שנמצא שם (כגון שדעתו שלא להתעכב בעיר), אבל להתחייב בקריאה לא סגי במחשבה (כגון שבדעתו להתעכב בעיר), אלא צריך גם בפועל להיות במקום חיוב בזמן הקריאה. ולכן כתב בתחילת דבריו, שבן עיר שהלך לכרד ולא היה בדעתו להתעכב דינו שפטור; "אפילו נתעכב, כיון שנתעכב שלא מדעת", ואילו בסוף דבריו כתב, "אבל אם אין עתיד לחזור, כלומר שלא היה בדעתו לחזור למקומו (לעיר) באותו לילה אלא להתעכב כאן (בעיר) ביום י"ד, ונתעכב - קורא עמהם ביום י"ד, שנעשה פרוז בן יומו".

5. ויש לברר מהו מקורו של הר"ן, דמועילה מחשבתו לפוטרו. אפשר היה לומר דכן הייתה גירסתו בגמרא, ברם, מלשון הר"ח, שגם הוא פירש דברי רבא כר"י דמהני מחשבה לפוטרו, משמע דלא גרס כן בגמרא, אלא פירש כך מעצמו בדברי רבא: ונראה לומר, דהר"ח והר"ן דייקו כן מלשון רבא "אם עתיד לחזור". וכן כתב בשו"ת הר צבי (שם עמוד קפט): "הנה נתבאר שיטת הר"ן, דאולינן בתר מחשבה, דמקורו הוא מכח לשון "עתיד לחזור" דקאמר רבא, דלשון עתיד אין לו מובן אלא אם נאמר דמחשבתו מועלת ולא בעינן שיהיה חוזר דוקא".

משמע, שצריך שיהיה בדעתו להתעכב בעיר, וגם **במועל שיתעכב שם**. אבל מי שהיה בדעתו להתעכב בעיר יום י"ד ונמלך וחזר לכרך קודם בוקר י"ד - לא יתחייב עם בני העיר מתוך מחשבתו לחוד. וכן משמע מדברי הר"ן גם בדין בן עיר שהלך לכרך, שכתב:

אבל אם דעתו בליל ארבעה עשר להתעכב שם (בכרך) ליל ט"ו... אינו צריך לקרות בליל י"ד וביום י"ד (כבני מקומו), אלא ממתין עד ט"ו וקורא עמהם (עם בני הכרך).

גם כאן משמע, שכדי להתחייב בקריאה בטי"ו הוא חייב להיות בפועל בכרך בבוקר יום ט"ו בזמן קריאה. ולכן צריך להמתין בכרך עד ט"ו, שאם לא כן (למרות מחשבותיו) לא יתחייב בטי"ו ויפסיד חובת הקריאה לגמרי (כמו שנתבאר לעיל בדעת רש"י).

כללו של דבר: נמצא, דכדי להיפטר סגי במחשבה שלא להיות במקום חיוב, אבל כדי להתחייב בעי תרתי: מחשבה להיות, וגם להיות בפועל במקום חיוב.

ובעיקר דין המחשבה, דמועילה לשיטת הר"ף, משמע מהר"ן, שהשעה הקובעת לענין זה היא מחשבתו בליל י"ד. כלומר, שאזלינן דווקא בתר מחשבתו באותו לילה, אם הייתה אז דעתו להתעכב או לא. שהרי כתב (בדין בן עיר שהלך לכרך): "אם היה דעתו בליל י"ד לחזור למקומו וכו'" (ואין נפקא מינה לתוכניות שהיו לו מקודם לכן ונשתנו).

מיהו, עיין ברא"ש (פרק ב סוף סימן ג), שהביא דעת הר"ף וכתב: "ואשמעינן שהדבר תלוי בכוונתו בשעה שיצא מביתו אם היה בדעתו לחזור וכו'". משמע, שעיקר הזמן הקובע לענין מחשבתו הוא בשעת יציאה מביתו. ותימה, איזו מעלה יש במחשבתו בשעה שיצא מביתו, וכי מי שיצא מביתו מתחילת השנה והיה בדעתו להתעכב או לא להתעכב - תקבע דעתו זו לענין חיובו בפורים? הרי יתכן שישנה דעתו כמה פעמים מאז! וכן צריך עיון במשנה ברורה (סימן תרפח, ס"ק יב); שבביאור דעת הר"ף סתם כלשון הרא"ש (ענין שם בשער הציון אות טז, וכן כתב גם בלבוש תרפח, ה). וכבר העיר על זה בשו"ת הר-צבי (שם עמוד קפז ד"ה הנה ראיתל), והסיק "דאין מקום לדברי המשנה ברורה".

ברם, רש"י ודאי מפרש לשון "אם עתיד לחזור" באופן אחר, שהרי לשיטתו לא אזלינן בתר מחשבה. ונראה, דרש"י פירש לשון "אם עתיד לחזור" על קריאת מגילה שבליה בלבד. והכי קאמר, דמי שעתיד לחזור לכרך קודם בוקר י"ד - פטור מקריאה אף בלילה, אף בהיותו בינתיים בעיר, כיון שעתיד לצאת מהעיר קודם עמוד השחר של בוקר י"ד (כמו שביארנו לעיל בדעתו). אבל אם באמת נשאר עד הבוקר בעיר - שפיר נתחייב ב"ד עם בני העיר, שהרי היה שם בפועל בעמוד השחר. ואילו הר"ף מפרש לשון "אם עתיד לחזור" גם על הלילה וגם על היום. וכך כתב בשו"ת הר צבי שם.

נמצא, דיסוד מחלוקת רש"י והר"ף הוא בפירוש לשונו של רבא "אם עתיד לחזור". ועיין עוד בספר עיר הקודש והמקדש (חלק א עמוד נט ד"ה וכשאני לעצמי), שרצה להשוות דעת רש"י לר"ף.

וראה בחזון איש (סימן קנב, אות ו, ד"ה שם ואשמעינן), שכתב בפירושו דברי הרא"ש:

אך כונת רבנו (הרא"ש, שכתב) דהדבר תלוי בכוונתו בשעה שיצא מביתו, דאף אם נשתנתה דעתו קודם ליל י"ד, לא אזלינן בתר דעתו בכניסת ליל י"ד, דבזה אין סברא כלל דמחשבתו ביי"ג תהא עדיפא ממחשבתו בכניסת י"ד. ועוד, אם יצא לפני שנה נמי! אלא הרא"ש נקט דלא נשתנתה דעתו (משעה שיצא מביתו) עד ליל י"ד.

כלומר, הרא"ש אורחיה דמילתא נקט, שלא שינה מחשבתו הראשונה משעה שיצא מביתו, אבל אין חכי נמי אם שינה דעתו - ודאי שדעתו בכניסת ליל י"ד עיקר.

לפי הרי"ף פירוש המשנה כך הוא:

בן עיר שהלך לכרך, ודעתו לחזור לעיר קודם בוקר ט"ו - לא נעשה מוקף בן יומו, וקורא כבני מקומו ביום י"ד (אפילו בהיותו בכרך בינתיים), כיון שאין בדעתו להתעכב שם. ואפילו נתעכב שם שלא מדעתו עד בוקר ט"ו - לא נעשה מוקף בן יומו, ואין צריך לקרוא ביום ט"ו אלא ביום י"ד בלבד. אבל אם בדעתו להתעכב בכרך עד בוקר ט"ו - אינו צריך לקרוא בי"ד, אלא ממתין בכרך עד ט"ו, ונעשה מוקף בן יומו, וקורא עמהם בט"ו.

בן כרד שהלך לעיר - אם בדעתו לחזור לכרך קודם בוקר י"ד, לא נעשה פרוז בן יומו, ואינו צריך לקרוא עם בני העיר בי"ד, כיון שאין בדעתו להתעכב שם. ואפילו שבפועל נתעכב בעיר עד בוקר י"ד, כיון שנתעכב שלא מדעתו - לא נעשה פרוז בן יומו, וקורא רק בט"ו כבני מקומו. אבל אם בדעתו להתעכב בעיר עד בוקר י"ד - נעשה פרוז בן יומו וקורא בי"ד כאנשי העיר.

ז. שיטת הרא"ש

לעומת כל הראשונים הנ"ל, הרא"ש (פרק ב סימן ג) פירש, שדברי רבא (שיום י"ד קובע) נאמרו גם על **בן עיר שהלך לכרך** וגם על **בן כרד שהלך לעיר**, ולעולם מקום הימצאו ביום י"ד בלבד הוא הקובע זמן חיובו (היינו האפשרות השלישית שהצענו). וישנן שתי דרכי חיוב: א. **אם נמצא ביום י"ד בעיר** - חל עליו חיוב אותו מקום בו ביום, ונעשה פרוז בן יומו.

6. ובעיר הקודש והמקדש (עמוד שנט) כתב: "והנראה לעניות דעתי, שאפילו לדעת הפוסקים שהמחשבה לחודיה מתחילת י"ד קובעת מקומו, זה דיוקא כשלא נתקיימה מחשבתו **מתוך אוניס** ושלא מרצון, וכדמפרש בראב"ד **ימאונס נשאר שם**. וכן בר"ן וברמב"ן - "מאחר שלא נתעכב מדעתו". אבל אם מדעתו הוא נמלך בעוד לילה להתעכב בעיר, אז גם לדידהו אפילו שחשב מתחילת הלילה לחזור לכרך - ביטלה דעתו השניה את דעתו הראשונה, ודינו כבן פרוז. וכן מבואר בדברי הרב פרנק (תקציר הלכות בסוף המאמר אות ד), שכתב "לבסוף נאנס ונתעכב שלא ברצונו".

ב. **אם נמצא: ביום י"ד בכרך - נסתלק מעליו חיוב יום י"ד**, וממילא נחית עליה בעקיפין חובת יום ט"ו (למחר) ונעשה מוקף בן יומו, אפילו חוזר בליל ט"ו לעיר [כן עולה בדברי המגיד משנה והכסף משנה (שם) והטור (סימן תרפח) בפירוש דברי הרא"ש, וכן משמעות לשון הראב"ד: "דאם הוא מוקף באותו יום (י"ד) פרת ממנו תורת פרוז (ונעשה מוקף בן יומו). ואם הוא פרוז (באותו יום) - נעשה כפרוז (בן יומו)"].

ונראה שכן הבין הרא"ש בדעת הר"י עצמו (עיין הגהות חוות יאיר על הר"י (שם). וכן דעת הראב"ד. וכן כתב הריטב"א בשם יש מפרשים, וכן פסק הטור (סימן תרפח). כל זה בנוגע לענין היום הקובע. אבל בענין המחשבה, אם מועילה לפטור או לא, נראה שהרא"ש סובר כדעת הר"י, דאזלינן בתר מחשבתו היכן היה בדעתו להיות בבוקר י"ד. ולכן, בן כרך שהלך לעיר והיה בדעתו שלא להתעכב עד בוקר י"ד בעיר (אלא לחזור לכרך) - לא נעשה פרוז בן יומו, וקורא בט"ו אפילו שנתעכב בעיר עד יום י"ד. והוא הדין לבן עיר שהלך לכרך.

לכאורה, לפי שיטת הרא"ש אין אפשרות לאדם לפטור את עצמו לגמרי מקריאת מגילה בשני הימים (שהרי ב"ד בעל כורחו יתחייב או בעיר או בכרך). וכן נראה שלפי פירושו אי אפשר להתחייב בפורים פעמיים, שהרי רק יום י"ד בלבד קובע, ואם היה בעיר ב"ד, נתחייב לקרוא ב"ד, ואפילו חזר אחר כך לכרך בליל ט"ו לא יתחייב שם שוב [בניגוד לדברי הירושלמי והר"ן שהזכרנו בהערות 3 ו-4. ואכן, הגר"א (תרפח, ה) הביא ראיה נגד הרא"ש מהירושלמי. ועיין פרי מגדים סימן תרפח במשבצות זהב, וש"ת הר צבי עמוד קעט ד"ה לפ"ר. ונבאר עוד דין זה בהמשך, בפרק ח].

בכסף משנה (שם) הביא סברה לדעת הרא"ש - "דאין מעבירים על המצוות, היום הראשון שהוא י"ד ראוי לישא וליתן בו אם יתחייב אם לאו".

ברם, הריטב"א (מגילה שם) חלק על הרא"ש וכתב: "אין פירוש זה נכון כלל, דכיון שלא היה שם (בכרך) ביום ט"ו שהוא זמן הקריאה היאך נעשה מוקף בן יומו... ואין טעם להיותו מוקף מפני יום י"ד יותר מהיותו של יום י"ג או קודם לכן!!! (הרא"ש בעצמו, בהסבר דעת הר"י, כתב דלא מסתבר לומר כן; עיין שם). כלומר: לא שייך לומר דביום י"ד יתחייב הנמצא בכרך (לקרוא בט"ו) כדין מוקף בן יומו כשעדיין לא נתחייבו בני הכרך עצמם, וכיצד יתחייב עמהם בן עיר?"

ה. שיטת הרמב"ם

כך לשון הרמב"ם (מגילה א, ט):

בן עיר שהלך לכרך או בן כרך שהלך לעיר, אם היה דעתו לחזור למקומו בזמן קריאה, ונתעכב ולא חזר - קורא כמקומו. ואם לא היה בדעתו לחזור,

אלא לאחר זמן הקריאה - קורא עם אנשי המקום שהוא שם.

מבואר מדבריו, דבשאלה האם אזלינן בתר מחשבתו של האדם, סובר הרמב"ם כר"י, שהרי כתב (בדומה ללשון הר"י): "אם היה דעתו לחזור... ונתעכב ולא חזר - קורא כמקומו".

אולם לא מתברר בהדיא מלשונו של הרמב"ם איזה יום הוא הקובע חיובו, וסתם וכתב "זמן הקריאה". מיהו, עיין במגיד משנה ובכסף משנה (שם) שהעלו, דהרמב"ם סובר כרש"י ושאר ראשונים (ולא כרא"ש), ופירשו מה שכתב "זמן קריאה", שכוונתו לזמן קריאת המקום שהוא בו עתה (כלשון הכסף משנה), דהיינו: יום י"ד קובע לנמצא בעיר, ויום ט"ו קובע לנמצא בכרך.

ברם, לא נראה כן ברמב"ם בפירוש המשנה. על דברי המשנה "בן עיר שהלך לכרך ובן כרך שהלך לעיר - אם עתיד לחזור למקומו קורא כמקומו", פירש וכתב:

אם היה דעתו לחזור למקומו בליל ארבעה עשר ונתעכב - אז קורא כמקומו, ואם אין הדבר כן - קורא עמחו.

משמע, דיום י"ד הוא הקובע לשניחם, כדעת הרא"ש. וראה באליהו. זוטא (על דברי הלבוש, סימן תרפח סעיף ה, שסתם להלכה כדעת הרא"ש), שכתב וזה לשונו:

אבל הבית יוסף ודרכי משה כתבו, דר"י ורמב"ם ורש"י ור"ן פסקו דדווקא שיהא עד ליל ט"ו בעינן (להתחייב ככרך)... ואם כן צריך עיון על מה נטה הלבוש מדעתם?... שוב שמתי עיוני על המגיד ובית יוסף שפירשו דעת הרמב"ם כרש"י שהוא תמוה, דבפירוש המשנה משמע להדיא דסבירא ליה כפירוש הטור והרא"ש; ודו"ק. גם נראה לעניות דעתי לפרש דבריו במיימוני הכי; דמה שכתב 'אם היה דעתו לחזור בזמן קריאה רצה לומר ליל י"ד שהוא זמן קריאה לרוב העולם. ובוזה מיושבים כל הדחוקים שנדחק בכסף משנה בדבריו, ודו"ק. גם לא נהירין לי דברי הר"ן ואחרונים, שפירשו דברי הר"י כרש"י, דאי אפשר לומר כן... אלא נראה... דסבירא ליה לר"י כטור. וכן משמע מהרא"ש שהביא דברי הר"י ולא כתב דפליג עליו...

והעתיק דבריו באליהו רבה סימן תרפח אות יא. ועיין בדברי הרב קאפח (בפירוש למשנה תורה).

ו. סיכום השיטות

לפי דברינו עד עתה מצאנו מחלוקת כפולה:

1. איזה יום קובע מקום חיובו

- א. שיטת רש"י, הר"ן בדעת הר"י, מגיד משנה וכסף משנה בדעת הרמב"ם, רמב"ן, ריטב"א, ר"ח, רו"ח ומאירי⁷:
יום י"ד - היום קובע להתחייב בעיר.
יום ט"ו - היום הקובע להתחייב בכרך.
- ב. דעת הרא"ש, הראב"ד והטור (והלבוש ואלהו רבה בדעת הרמב"ם והר"י):
יום י"ד קובע לשניהם⁸.

2. האם מועילה המחשבה לפטור

- א. לרש"י - אין מתחשבים במחשבתו של אדם כלל (למעט מי שנמצא בעיר בליל י"ד ודעתו לחזור לכרך לפני הבוקר, שאינו קורא בליל י"ד).
- ב. לר"ן בדעת הר"י, הר"ח, רמב"ם, והרא"ש - מועילה המחשבה. וכן כתבו הרמב"ן (במלחמות) והראב"ד (בהשגותיו על בעל המאור).

ז. להלכה

בשולחן ערוך (תרפח, ה) העתיק לשון הרמב"ם.

בעניין היום הקובע:

הלבוש (שם, ה) ואלהו רבה (שם) כתבו שיש לפסוק כדעת הרא"ש (דלדעתם זו דעת הר"י והרמב"ם), דיום י"ד בלבד הוא הקובע, בין לבן כרך שחלך לעיר ובין לבן עיר שהלך לכרך.

7. עיין בשו"ת הר צבי (שם עמוד קפז) בביאור לשון המאירי.

8. הנה לא מצאנו בשום אחד מהראשונים שהזכרנו שיפרש דברי רבא רק על בן עיר שהלך לכרך לחוד (כאפשרות השנייה שהצענו לעיל). לפי פירוש זה נמצא, דבן עיר שהלך לכרך - יום י"ד קובע חובתו, ובן כרך שהלך לעיר - יום ט"ו הוא היום שקובע חובתו. נמצא, שלעולם אזלינן בתר זמן הקריאה של המקום שיצא משם. כלומר, שאם עתיד לחזור למקומו לפני זמן הקריאה שם - קורא כבני מקומו. אבל אם אין עתיד לחזור למקומו עד זמן הקריאה שם - יקרא עם בני המקום שנמצא שם. ועיין בכסף משנה (שם), שכתב שפירוש זה הוא "היותר נראה מהפירושים... שעיקר הרבר אם דעתו שלא להימצא במקום ההוא ביום קריאת מקומו... ואם דעתו להתעכב כאן קצת יום קריאת מקומו, דהיינו י"ד לבן עיר שהלך לכרך, ועקר מלהיות כבן עירו וקורא עמהם (בט"ו). ומשם נלמד לבן כרך שחלך לעיר, שאם דעתו לחזור יום

אבל במשנה ברורה (שם ס"ק יב) ובביאור הלכה (שם ד"ה בן עיר) סתם כדעת רש"י. ולמעשה כן נראה עיקר בדעת השולחן ערוך, שהרי כן פירש בכסף משנה בדעת הרמב"ם, והעתיק המחבר כאן לשונו (כן כתב באלהו זוטא. שם ובמאמר מרדכי אות ד). וכן דעת הגר"א. אולם בביאור הלכה (שם) סיים: "למעשה אני מבקש מהקורא שלא יסמוך עלי לענין ברכה". ובשו"ת הר צבי (שם עמוד קפז) תמה על המשנה ברורה שסתם כפירוש רש"י, מכיון שיש הרבה ראשונים ואחרונים שפסקו כרא"ש, וראוי לחוש לדעתם. ולכן בפסקיו שם פסק לדינא לחוש לשתי השיטות, ולקרוא בלי ברכה במקום שיש מחלוקת (ענין תקציר הלכות בסוף המאמר. אותיות יב, יז).

דעת הרב טוקצינסקי (עיר הקודש והמקדש, עמוד שסח אות א) לפסוק לגמרי כפירוש רש"י (ענין שם בעמוד שסה אות ג מה שחידש בדעת הרא"ש).

בענין המחשבה:

המשנה ברורה (שם) סתם כדעת הר"י והרא"ש, דמועילה מחשבתו לפטור. אולם הרב פרנק גם בזה כתב שיש לחוש לכל השיטות, ולכן במקום שיש מחלוקת כתב לקרוא בלי ברכה (ענין בתקציר הלכות בסוף המאמר. אותיות ד, יד). וכן כתב הרב טוקצינסקי (שם עמוד שסט אות יא).

ח. האם אפשר להתחייב בקריאת המגילה פעמיים?

כתב הר"י (שם), **דבן כרד** שהלך לעיר (והתחייב שם ביום י"ד) - אם חזר למקומו (לכרד) בליל ט"ו, חוזר וקורא עם בני הכרד בט"ו פעם שנייה. והוסיף: "וגדולה מזו אמרו בירושלמי: **בן עיר** שעקר דירתו ליל ט"ו - נתחייב כאן וכאן". נמצא; אם כן, שני מקרים בהם אפשר להתחייב פעמיים:

א. **בן עיר** שעקר דירתו לכרד ליל ט"ו.

ב. **בן כרד** שהלך לעיר (בי"ד) וחזר בליל ט"ו (לכרד).

וצריך עיון: מה "גדולה מזו" שאמר הר"י בדין בן עיר שעקר דירתו? ולמעשה, יש להקשות קושיה זו על לשון הירושלמי גופא, כפי שהביאו הגר"א (תרפ"ח, ח): "בן עיר

קריאת מקומו, דהיינו ט"ו... קורא כמקומו, ואם דעתו להתעכב קצת יום קריאת מקומו, דהיינו ט"ו, בטל מעליו שם אנשי מקומו (הכרד) וחל עליו שם אנשי העיר הזאת". אולם סיים הכסף משנה וכתב: "אבל לא יתכן פירוש זה, לפי שהוא בנוי על שרבה קאי ארישא (בן עיר שהלך לכרד), ומשם אנו לומדים לסיפא (בן כרד שהלך לעיר), ובגמרא אמרינן איפכא, דמדפרוז בן יומו מיקרי פרוז - מיקף בן יומו מיקרי מוקף; הרי שמבן כרד שהלך לעיר אנו לומדים לבן עיר שהלך לכרד".

שעקר דירתו בליל ט"ו נתחייב כאן וכאן **וכל שכן** בן כרד". משמע מהירושלמי, שבבן עיר שעקר דירתו יש יותר חידוש מן כרד שהלך לעיר וחזר: וצריך עיון למה: ועוד צריך לבאר, למה נקט הירושלמי בלשון "שעקר דירתו" (שהוא דבר פחות מצוי), ולא נקט "שהלך" כלשון המשנה:

כבר כתבנו, שדברי הירושלמי לכאורה עומדים בסתירה לשיטת הרא"ש, שלפי פירושו משמע שאי אפשר להתחייב פעמיים, כמו שביארנו לעיל בדבריו. ואכן הגר"א (שם) הביא האיה מהירושלמי נגד הרא"ש.

והנה, גם במאירי מצאנו קושי בדין זה. שכתב תחילה (מגילה שם) - "ומכל מקום בן עיר שקרא בעירו ובא לו אחר כך לדרך אין בו שום חיוב לדברי הכל". הרי לכאורה דברי המאירי הם נגד דעת הירושלמי הנ"ל. "שמתחייב כאן וכאן": ויותר קשה הוא, שהמאירי בעצמו, בהמשך דבריו, הביא תוך כדי דיבור את דברי הירושלמי: "בן עיר שיצא מעירו ובא לו אחר כך לדרך - אין בו שום חיוב לדברי הכל. **ובן כרד** שהלך לעיר ונעשה פרוז בן יומו וקרא עמהם ואחר כך חוזר למקומו - חוזר וקורא במקומו. וכן כתבוה חכמי הדורות בשם תלמוד המערב לפי שהם מפרשים בה" (עיין שם). הרי לכאורה המאירי סותר דברי עצמו. ליישוב קושיות אלו חידש הרב פרנק חידוש נפלא, וכתב (שם) עמוד קפ ד"ה וכבואי אל העיון, שיש לחלק בין דין בן עיר שהלך לדרך ובין דין בן כרד שהלך לעיר וחזר. וזה לשונו:

יתכן דאף על פי שכן יומו נתרבה לדין מוקף, מכל מקום אינו כמוקף ממש לכל דבריו, כי עדיין יש איזה הבדל לדינא ביניהם, ודינו כמוקף ואינו מוקף לגמרי: והסברא מסייעני, **דמכיון שדין זה חידוש הוא**, שחידש הכתוב דבן יומו דינו כאנשי העיר שבא לשם (בניגוד לשאר מנהגים המשתנים ממקום למקום, דלא נחשב כאנשי העיר שבא לשם עד שיעתיק מקום מגוריו באופן קבוע, כמו שכתבנו בפתיחת דברינו לעיל)... וכאן חידש לנו יתורא דקרא דבשביל יום אחד דינו כמוקף. ולכן מסתבר **דאין לך בו אלא חידושו**. ואמרינן דלא ריבה הכתוב לבן יומו לחיוב מגילה כאנשי המקום. שהוא שם אלא בכהאי גוונא שהוא עדיין לא יצא (בשנה זו) ידי חובת מקרא מגילה. וכענינא דקרא **דבבן כרד שהלך לעיר הכתוב מדבר, שהוא עדיין לא יצא ידי חובת מקרא מגילה (בשנה זו). והבו דלא נוסף עלה**, ונאמר דמי שכבר יצא ידי חובתו שוב לא יתחייב בשביל מוקף בן יומו דזה לא מצינו... עיין שם.

לאור דברים אלו המשיך הרב פרנק והסביר, שמעתה

הני מימרות של המאירי מתאימות, וצדקו יחדיו. **דבן עיר שקרא בי"ד כדינו**, ואחר כך הלך לדרך בליל ט"ו, לא מתחייב לקרוא (שוב) ביום ט"ו

כמוקפין, כמו שנתבאר, דלא אתרבאי מוקף בן יומו אלא כשעדיין לא יצא (כגון שהיה בכרד גם ביי"ד)... אבל בן כרד שהלך לעיר וקרא שם ביום יי"ד מדין פרוז בן יומו וחזר בליל ט"ו למקומו בכרד, קורא שנית במקומו בט"ו אף שכבר יצא, דבכהאי גוונא שהוא באמת בן כרד אין אנו זקוקין לריבויא דקרא כדי לחייבו במגילה, דלא מוקף בן יומו הוא אלא כמוקף גמור... ובוה מדוקדק לשון הירושלמי שאומר "בן עיר שעקר דירתו" (ושינה מלשון המשנה), ומאי לשון "עקרי" דנקט כאן? אלא דהוא הדבר שאמרנו, דאם הלך בן עיר לכרד בליל ט"ו אחרי שכבר יצא ידי חובה בעירו (ביי"ד), אי אפשר לחייבו שנית... דריבויא דבן יומו לא נתן אלא למי שלא יצא עדיין ידי חובה... לכן נקט לשון "עקר דירתו", שהפירוש הוא שעקר דירתו לגמרי מעירו ונעשה דייר קבוע בכרד, דהשתא לאו מכח רבויא קא אתינן עליה לחייבו בט"ו, אלא מעיקר הדין משום דבן מוקף ממש הוא... שפיר מתחייב שנית ככל שאר המוקפים.

לאור דבריו אלה נמצא, שרק בן כרד שהלך לעיר, כיון שעדיין לא יצא ידי חובת קריאת המגילה בשנה זו, מתחייב ביום יי"ד כבני העיר מדין פרוז בן יומו. ואם חוזר לכרד בליל ט"ו, מתחייב שנית בט"ו, לא מדין מוקף בן יומו אלא מפני שהוא בן כרד ממש. אבל בן עיר, שכבר יצא ידי חובה ביי"ד בעירו, ובא לו בט"ו לכרד - מכיון שכבר יצא ידי חובה פעם אחת (ביי"ד), אינו מתחייב בכרד מדין מוקף בן יומו. אלא אם כן יעקור דירתו לגמרי מהעיר לכרד ויהיה לבן כרד ממש.

ומעתה גם מתיישבת שיטת הרא"ש עם הירושלמי. מה שביארנו, שלפי הרא"ש, שסובר דיום יי"ד לחוד גורם חיוב, אי אפשר להתחייב פעמיים, היינו דווקא מדין מוקף ופרוז בני יומן. אבל העוקר דירתו לגמרי מעיר לכרד בליל ט"ו (שמתחייב "כאן וכאן" לדברי הירושלמי) - לאו מדין מוקף בן יומו מתחייב אלא מדין מוקף גמור. ופשוט שחיוב זה לא תלוי ביום יי"ד, אלא יום ט"ו גורם חובתו בכרד כשאר בני הכרד. ואם כן שפיר יש לומר דבכהאי גוונא שעוקר דירתו לגמרי לכרד גם הרא"ש מודה דיום ט"ו גורם לו חיוב בט"ו, ומתחייב "כאן וכאן" כדברי הירושלמי. ואין בזה סתירה לדעת הרא"ש, דלמוקף בן יומו יום יי"ד הוא הגורם חיובו. וכמו כן תובן לשון "גדולה מזו" שכותב הר"ן, ו"כל שכן" שנקט בירושלמי, בדין בן עיר שעקר דירתו ליל ט"ו.

9. מיהו מה שאמרו בירושלמי, שאפשר לפטור עצמו מקריאת המגילה בפורים, עדיין נשאר בסתירה לדברי הרא"ש. ואפשר שלזה התכוון הגר"א, כשהביא ראיה מהירושלמי נגד הרא"ש.

הרב פרנק פסק חידוש זה הלכה למעשה¹⁰ (עיין תקציר הלכות בסוף המאמר אותיות טו-טז).

ובספר עיר הקודש והמקדש (שם עמוד שסב ד"ה אכן, עמוד שסד סוף ד"ה וכל הדין ועמוד שסה אות יג) העלה סברה אחרת בעניין זה. והיא, שמי שהיה בעיר ליל יום י"ד וידע בעת שקרא שם במגילה שעתיד להיות למחרת (ביום ט"ו) בכרך, שאין צריך לקרות שוב בט"ו בכרך, משום דלא גרע מן כרך עצמו שקרא בי"ד שיצא, דעל כל פנים הכל יוצאים בי"ד בדיעבד. ולפי זה נמצא, דמה שאמרו דבן כרך יכול להתחייב פעמיים (כגון שהלך בי"ד לעיר וחזר), היינו דווקא שלא ידע בי"ד שעתיד להיות למחרת בכרך. וכך העלה שם לדינא (שם עמוד שסח, ב-ו), וזה לשונו:

אם בליל י"ד ידע שיהיה בליל ט"ו בכרך, מסתבר לעניות דעתי שאין זה גרע מן כרך שקרא בי"ד שיצא. וכשם כשקרא בכרך. בי"ד לא שייך לומר שבט"ו חל עליו חיוב חדש, דהוא הדין קרא בתור בן כרך שהכל יוצאין בי"ד - כך גם כשקרא בי"ד בעיר יודע שיהיה בט"ו בכרך, שהוא כאילו כיון לצאת גם ידי חובת כרך.

ט. השעה הקובעת מקום חיובו

בין לדעת הרא"ש, שיום י"ד לחוד קובע מקום חיובו, ובין לרש"י ושאר ראשונים, ש"ד קובע לעיר וט"ו קובע לכרך, מוכח מלשונם, שהשעה הקובעת בימים אלו היא עמוד השחר של אותו יום, שהוא עיקר זמן קריאת מגילה (מגן אברהם שם ס"ק ז). וכן אפשר לדייק בלשונו של הבא: "אם עתיד לחזור בליל י"ד קורא כמקומו" - משמע, שאין חשיבות לתחילת ליל י"ד, וכל שיצא מהעיר לפני עמוד השחר (וחזר לכרך) אף על פי שהיה עמהם מקצת הלילה - לא קורא עמהם.

בר"ן (שם) הוסיף שצריך להתעכב מקצת היום. כן כתבו המגיד משנה והכסף משנה (שם), וכן כתב המשנה ברורה (שם). והיינו: זמן מספיק לקרוא את המגילה (משנה ברורה שם). ועיין בערוך השולחן (שם סעיף יד), דזוהו מדין מקצת היום ככולו.

מיהו מדברי החזו"ן איש (סימן קכב אות ו ד"ה בן עיר שיצא, וד"ה בן עיר שנכנס, ואות א ד"ה ודעת, ואות ג) משמע שסובר, שאף על פי שהשעה הקובעת היא עמוד השחר, מכל מקום כדי להתחייב עם בני המקום שנמצא שם צריך להיות שם מכוונת הלילה (שקיעה) ועד עמוד השחר. וכל שהגיע לעיר לפני בוקר י"ד ולא היה שם בשקיעה בכניסת הלילה - פטור מקריאה בי"ד. והוא הדין לכרך בט"ו.

10. ועיין עוד בעיר הקודש והמקדש (שם עמוד שסא ד"ה והראשונה) ובחזו"ן איש (סימן קכב אות ב).

אולם מדברי הרב פרנק (תקציר הלכות ג, ז, י) מוכח שלא מתחשבים כלל בכניסת הלילה, אלא בוקר יידי ובוקר טייו לחוד. וכל שהיה בעיר בעמוד השחר אף על פי שלא היה שם באותו מקום מכניסת הלילה - מתחייב עמהם. לפיכך, בן כרד שהיה בליל טייו בעיר, וחוזר לכרד קודם עמוד השחר - קורא בטייו.

* * *

**נספח למאמר - בן כרד שהלך לעיר
"תקציר הלכות מוקפים ופרזים" להרב פרנק***

כדי לעזור למעיין ליישם הלכה למעשה את שיטות הראשונים שביארנו במאמר; הוספנו כאן תקציר הלכות מתוך ספרו של הרב פרנק, **בתוספת הערות נחוצות** (המופיעות בתחתית העמוד), המבארות כל הלכה ומקורה.

1

* שו"ת הר צבי אורח חיים חלק ב סימן קיח, בסוף קונטרס ימי הפורים.

תקציר הלכות מוקפים ופרזים

א.

היוצא מירושלים קודם ימי הפורים לעיר אחרת. אם חוזר לירושלים אפילו בליל י"ד אדר קודם שהאיר היום - אין לו דין פרזי כלל, וקורא את המגילה רק בטי"ו אדר לילה ויום כאנשי ירושלים, ואינו קורא את המגילה בליל י"ד אדר אף על פי שעדיין הוא נמצא מחוץ לירושלים¹.

ב.

אם² חוזר לירושלים ביום י"ד אדר אחרי שהאיר היום³ (אם לא הייתה לו החלטה מוקדמת לחזור קודם יום י"ד⁴) - חל עליו דין פרזי, וחייב בקריאת המגילה ביום י"ד אף על פי שהוא נמצא בירושלים⁵.

ג.

היוצא מירושלים בליל י"ד ודעתו לחזור בליל ט"ו - שהוא חייב לקרוא את המגילה בי"ד לילה ויום⁶ - כשחוזר לירושלים בליל ט"ו מתחייב בקריאת המגילה שנית; אף על פי שכבר קרא ביום י"ד, מתחייב שוב בטי"ו כדין מוקף ובן כרך⁷.

1. כן הדין לדברי הכל, שהרי היה בכרך גם בבוקר י"ד וגם בבוקר ט"ו. ומה שכתב, שלא קורא את המגילה בליל י"ד אף על פי שעדיין נמצא בעיר - כן כתב רש"י.
  2. הנ"ל באות א.
  3. כך שבעמוד השחר של יום י"ד היה בעיר.
  4. אם כן הייתה לו החלטה מוקדמת, יתבאר באות ד בסמוך.
  5. כן הדין לדברי הכל.
  6. שהרי עמוד השחר יום י"ד היה בעיר והתחייב שם לדברי הכל מדין פרזי בן יומו.
  7. כן כתב הר"ן (ו), ועיין אות טו. ואין חיובו בטי"ו מדין מוקף בן יומו, אלא מדין היותו מוקף ובן כרך ממש. ולכן גם הרא"ש מודה שמתחייב פעמיים, כמו שביארנו במאמר פרק ח. ועיין עוד אות טו.
- ולדעת הרב טוקצינסקי, אם כשקרא בי"ד בעיר היה בדעתו להיות בטי"ו בכרך - אין צריך לחזור ולקרוא בטי"ו, דנפטר בדיעבד בקריאת י"ד.
- עוד מבואר כאן, דכל שהיה בכרך עמוד השחר ט"ו, אף על פי שלא היה שם בכניסת הלילה - מתחייב בטי"ו, ודלא כמשמע מהחזון איש (עיין במאמר פרק ט. וכן נראה באותיות ז, י, יג).

ד.

היוצא מירושלים והיה בדעתו שלא להתעכב חוץ לירושלים ביום י"ד אלא לחזור לירושלים בליל י"ד קודם שהאיר היום ולבסוף נאנס⁸ ונתעכב שלא לרצונו גם ביום י"ד או גם ביום ט"ו - תליא בפלוגתא דרבוותא אי יש לו דין פרוז⁹ או דין מוקף¹⁰, ולכן חייב במגילה ביום י"ד לילה ויום, אבל לא יברך ברכות המגילה¹¹, וגם הקורא שכבר יצא ידי חובה לא יברך בשבילו¹².

ה.

אם¹³ חזר לירושלים ליל ט"ו קודם שהאיר היום - חייב במגילה ובברכה¹⁴.

ו.

אם¹³ נתעכב בעיר שמחוץ לירושלים שני הימים, י"ד וגם ט"ו - מכיון שבעת נסיעתו עד תחילת ליל י"ד היה בדעתו לחזור לירושלים קודם אור הבוקר בי"ד, מתחייב במגילה שני הימים לילה ויום, אבל אינו מברך לא בי"ד ולא בט"ו¹⁵.

8. דווקא נאנס וכדומה, כשנתעכב שלא ברצונו, כמו שביארנו במאמר הערה 6.
9. לרשי"י, שסובר שלא אזלינן בתר מחשבתו, כיון שבפועל נתעכב בעיר נעשה פרוז בן יומו וקורא בי"ד.
10. לרשי"י, שסובר שאזלינן בתר מחשבתו, כיון שנתעכב שלא מדעתו לא נעשה פרוז בן יומו וקורא בט"ו כאנשי מקומו.
11. וקורא בלי ברכה מספק גם ביום ט"ו כמבואר באות ו, אלא אם כן יחזור לירושלים ליל ט"ו, שאז יקרא בט"ו בברכה כדלקמן אות ה.
12. עיין אות יח.
13. הנ"ל באות ד.
14. פירוש: בי"ד יקרא בלי ברכה מספק (מחשש לרשי"י כנ"ל באות ד), ובט"ו קורא בברכה, כיון שהיה בעמוד השחר ט"ו בכרך נתחייב שם לדברי הכל פעם שנייה, כמבואר באות ג (הערה 7) אות טו.
15. שאילו היה חוזר לירושלים קודם בוקר י"ד כפי שתכנן, היה מתחייב לקרוא בט"ו בלבד לדברי הכל. אולם מכיון שנתעכב (שלא ברצונו) בעיר עד ט"ו, לדעת רשי"י (דלא אזלינן בתר מחשבתו) נעשה פרוז בן יומו וקורא בי"ד, כיון שבפועל היה בוקר י"ד בעיר. ולרשי"י (דאזלינן בתר מחשבתו) לא נעשה פרוז בן יומו, וקורא בט"ו בלבד (וכנ"ל באות ד).

ז. היוצא מירושלים בליל י"ד קודם שהאיר היום על מנת לחזור לירושלים בליל ט"ו, חייב בקריאת המגילה ביום י"ד.¹⁶

ח. אם¹⁷ חזר לירושלים בליל ט"ו - מתחייב גם בטי"ו לילה ויום, כדין בן כרך.¹⁸

ט. אם¹⁷ חזר לירושלים ביום ט"ו בבוקר - פטור מקריאת המגילה של יום ט"ו כדין פרוז.¹⁹

י. היוצא מירושלים ביום י"ד אחרי שהאיר היום וחוזר בליל ט"ו לירושלים - פטור ממגילה ביום י"ד²⁰ וחייב ביום ט"ו כדין מוקף.²¹

יא. היוצא מירושלים ביום י"ד בבוקר וחוזר לירושלים ביום ט"ו בבוקר - לדעת כמה מהראשונים חוששין לו לביטול מצות מגילה לגמרי, שמא לא נתחייב לא ביום י"ד ולא ביום ט"ו.²²

16. מכיון שהיה בעיר עמוד השחר של יום י"ד, התחייב שם לדברי הכל.

17. הנ"ל באות ז.

18. כן כתב הר"ן וכנ"ל אות ג ואות ה. ועיין באות ט"ו, שגם הרא"ש מודה באופן זה מפני מדובר בבן כרך ממש.

19. וקורא רק בי"ד בעיר, שהרי בוקר י"ד וט"ו היה בעיר ולא בכרך (מה שאין כן באות ה ובאות ח).

20. מפני שלא היה בוקר י"ד בעיר.

21. לדברי הכל, שהרי בוקר י"ד וט"ו יהיה בירושלים.

22. שהרי לא היה בעיר בעמוד השחר של יום י"ד, ולא בכרך בעמוד השחר של ט"ו, ולכן יתכן שלרש"י ולר"י פטור לגמרי. אולם לדעת הרא"ש, מכיון שהיה ביום י"ד בבוקר בירושלים - נעשה מוקף בן יומו והתחייב לקרוא בטי"ו. ובדאי שיהא שמים יזחר לא להכניס את עצמו לספק כזה (עיין עיר הקודש והמקדש שם עמודים שסד ושסח אות ג).

יב.

בן עיר אחרת. שהוא אורח בירושלים וחוזר לעירן ביום י"ד אחרי שהאיר היום - פלגי הראשונים אי יש לו דין מוקף בן²³ יומו, ולכן חייב במגילה בי"ד לילה ויום, אבל לא יברך בעצמו. וכן הדין אם יוצא מירושלים לחזור לעירן בליל ט"ו. ואם חזר ביום ט"ו²⁴ - נעשה ודאי מוקף, וקורא בט"ו אף לאחר שחזר לעירו.

יג.

בן עיר אחרת שהוא אורח בירושלים ובליל י"ד אדר קודם שהאיר היום חוזר לעירו - חייב במגילה בי"ד אדר לילה ויום²⁵, וקורא את המגילה בליל י"ד אף על פי שהוא עדין בירושלים²⁶. ואף על פי שבעת יציאתו מביתו היה דעתו להתעכב בירושלים ביום י"ד אדר וגם בט"ו, מכל מקום דינו כפרזי²⁷. ואם חזר לירושלים ביום י"ד או בליל ט"ו אדר - נתבאר לעיל אות יב.

23. שלדעת הרא"ש קורא בט"ו, מפני שבוקר י"ד היה בכרך, ונעשה מוקף בן יומו. ואילו לרש"י קורא בי"ד כדן בן עיר שהלך לכרך ובדעתו לחזור לעיר קודם בוקר ט"ו (כמבואר במאמר פרק ב אות ד). והנה כאן חשש הרב פרנק לדעת הרא"ש רק לענין ספק ברכות (ולכן קורא י"ד בלא ברכה) אבל לא חש לו לחומרה לחייבו לקרות שנית בט"ו (אולם באות יז נראה שחש לרא"ש גם לחייבו לקרוא שנית, עיין שם. וצריך עיון). ואם התעכב בירושלים עד בוקר ט"ו - יתבאר באות יד.

24. פירוש: שנתעכב בירושלים מרצונו עד בוקר ט"ו (ואם התעכב שם שלא ברצונו - עיין אות יד). וכאן נעשה מוקף בן יומו לדברי הכל, מפני שהיה בעמוד השחר י"ד וט"ו בירושלים.

25. שהרי עמוד השחר של יום י"ד יהיה בעיר, ויתחייב שם לדברי הכל.

26. כמבואר ברש"י (עיין במאמר פרק ב אות ב).

27. וכאן אין להתחשב במחשבתו אפילו לר"י, שלא מצינו דאזלינן בתר מחשבתו אלא שנתעכב בכרך שלא מרצונו. אבל כשהלך חזרה לעיר ברצונו והיה שם בפועל בוקר י"ד - ודאי קורא עמהם, ואין להתחשב במחשבתו הראשונה שהייתה לו בשעה שיצא מביתו (ושלא כדברי הרא"ש והמשנה ברורה, שהזכרנו במאמר בפרק ג).

יז.

אם חוזר מירושלים ביום ט"ו בבוקר - אם בשעת נסיעתו²⁸ לירושלים היה בדעתו לצאת מירושלים יום ט"ו בבוקר, חייב במגילה ביום ט"ו, ואף לאחר שחזר לעירו קורא שם בברכה²⁹. אך אם לא היה בדעתו להתעכב בירושלים עד יום ט"ו³⁰ ונתעכב שמה שלא לרצונו - הוי ספק מוקף³¹ וקורא בט"ו בלא ברכה³².

טו.

בן עיר אחרת שיוצא מעירו ביום י"ד בבוקר ובה לירושלים להתעכב שמה גם ביום ט"ו - חייב במגילה ביום י"ד³³, וקורא בברכה אף³⁴ בירושלים אבל ביום ט"ו יש חילוק בדבר: אם הוא בן ירושלים והיה אורה בעיר אחרת וחזר לירושלים ביום י"ד בבוקר - חייב בי"ד, וחייב שנית גם בט"ו כדין מוקף³⁵. אבל אם הוא בן עיר אחרת שבא לירושלים ביום י"ד להתעכב גם בט"ו - לא חל עליו דין מוקף, ואינו חייב אלא ביום י"ד לבד³⁶.

28. לאו דווקא, אלא רוצה לומר שבליל י"ד היה כן בדעתו כמו שכתב באות ו (וכמו שביארנו במאמר פרק ג).
29. ופטור מקריאה ביום י"ד, שהרי נעשה מוקף בן יומו לדברי הכל, מכיון שהיה בירושלים בוקר י"ד וט"ו.
30. אלא בדעתו היה לחזור ביום י"ד או ליל ט"ו לעיר (כך שלרשיי צריך היה לקרות ביום י"ד, ואילו לרא"ש צריך היה לקרות ביום ט"ו), ולכן קרא כבר ביום י"ד בלי ברכה, כמו שהכריע באות יב והערה 23.
31. שלדעת רשיי (שלא אזלינן בתר מחשבתו) נעשה מוקף וקורא בט"ו. ולדעת הר"י (דאזלינן בתר מחשבתו) לא נעשה מוקף בן יומו וקורא בי"ד. ולדעת הרא"ש, מכיון שביום י"ד היה בכרך - נעשה מוקף וקורא בט"ו אפילו אם יחזור לעיר.
32. פירוש: קורא גם ביום ט"ו, שהרי כבר קרא ביום י"ד בלי ברכה מכיון שהיה בדעתו לחזור (כמו שביארנו בהערה 30). כן נראה לי בביאור דבריו.
33. שהרי בעמוד השחר של יום י"ד היה עיר.
34. פירוש: קורא בברכה ביום י"ד אף שחזר בינתיים לירושלים.
35. ולא מדין מוקף בן יומו אלא מפני שהוא בן כרך ממש. וגם הרא"ש מודה בכהאי גוונא שביום ט"ו מתחייב שוב, כמבואר באותיות ג, ה, ח, ובהערה 7 (ואם ביום י"ד ידע שבט"ו יהיה בכרך - עיין מה שכתבנו בהערה 7).
36. מפני שלא חל דין מוקף בן יומו אלא על מי שעדיין לא יצא ידי חובת קריאה בשנה זו. וזהו חידושו של הרב פרנק בהסבר הירושלמי והמאירי, כמו שביארנו במאמר פרק ח.

טז.

בן עיר אחרת שבא לירושלים ביום י"ד³⁷ על מנת להתעכב שמה ביום ט"ו, ולא קרא את המגילה ביום י"ד - חייב במגילה ביום ט"ו³⁸.

יז.

בן עיר אחרת שבא לירושלים בליל י"ד, אם דעתו להתעכב בירושלים גם ביום ט"ו בבוקר - דינו כמוקף וחיובו רק בט"ו³⁹, אבל אם חוזר⁴⁰ ביום י"ד לעירו - הוי ספק⁴¹, ולכן חייב להישאר בירושלים בט"ו כדי שיהא חיובו ודאי ביום ט"ו לחוד, ואם יחזור בליל ט"ו קורא בשני הימים בלי ברכה.

יח.

בן עיר אחרת שבא לירושלים ביום י"ד, שחיובו הוא רק ביום י"ד⁴², אינו יכול להוציא את בני ירושלים בקריאתו. וכן בן ירושלים שבא לעיר אחרת על מנת לחזור בליל י"ד - אינו מוציא את בני העיר בקריאתו, ובדיעבד יצאו⁴³.

37. פירוש: שהיה בעמוד השחר של יום י"ד בעיר, ונתחייב לקרות שם בי"ד עם בני עירו.

38. שמכיון שעבר ולא קרא בי"ד בהיותו בעיר, אף על פי שלא כדין עשה, מכל מקום נמצא

שעדיין לא יצא ידי חובת קריאה בשנה זו, וחל עליו דין מוקף בן יומו.

39. לדברי הכל, שהרי יהיה בוקר י"ד וט"ו בכרך.

40. או אפילו אם דעתו לחזור.

41. שמכיון שהיה ביום י"ד בירושלים, נעשה מוקף בן יומו לדעת הרא"ש וחייב לקרוא

בט"ו. ומכיון שדעתו לחזור לעיר לפני בוקר ט"ו, לדעת רש"י ורי"ף לא נעשה מוקף בן

יומו וחייב לקרוא בי"ד.

42. כמו שנתבאר לעיל באות טו, וכל שכן כשדעתו לחזור לעיר בליל ט"ו.

43. עיין שו"ת הר צבי (שם) סימן קכא שהאריך בזה.